12. Соловьев С. М. Сочинения. В 18 кн. Кн. VI. Т. 11–12. История России с древнейших времен/ С. М. Соловьев; отв. ред.: О.Д.Ковальченко, С.С.Дмитриев. – М.: Мысль, 1990. – 671 с
13. Федорук Я. Міжнародна дипломатія і політика України 1654–1657. Ч. 1: 1654 рік / Я. Федорук. – Львів: Місіонер, 1996. – 262 с.
14. Wójcik Z. Dyplomacja polska w okresie wojen drugiej połowy XVII wieku (1648-1699) / Z. Wójcik // Historia dyplomacji polskiej. T. II (1572–1795) / pod red. Zbignewa Wójcika. – Warszawa: PWN, 1982. – S. 163-330.
15. Wójcik Z. Polska i Rosja wobec wspolnego niebezpieczeństwa szwedzkiego w okresie drugiej wojny północnej 1655–1660 / Z. Wójcik // Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655–1660. – Warszawa: PWN, 1957. – T.1. – S. 331-378.
16. Wójcik Z. Traktat andruszowski i jego geneza / Z. Wójcik. – Warszawa: PWN, 1959. – 281 c.

In the article basic directions of policy of the Moscow state are analysed in a period after the conclusion of Vilenskoy agreement in 1656. Attention is accented on attempts to obtain practical realization of agreements with Poland in relation to electing of tsar Alekseya Mikhaylovicha on the Polish throne.

Key words: *Vilenska agreement, embassy, Moscow, Warsaw, Aleksey Mikhaylovich, Bogdan Khmel'nickiy, Radnotska coalition.*

Отримано: 5.05.2010

УДК 94(438)«10/11»

О. Б. Головко

ПОЛЬСЬКА ДЕРЖАВА В ОСТАННЬОМУ ДВАДЦЯТИРІЧЧІ XI — НА ПОЧАТКУ XII ст. (ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ)

В статті аналізуються політичні події у Польській державі в останні два десятиліття XI ст. – на початку XII ст., її міжнародні відносини. Автор приходить до висновку, що в цей час Польща знаходилася на перехідному етапі, що у перспективі призвело до виникнення нової удільної системи організації держави.

Ключові слова: *Польська держава, князь Владислав-Герман, міжнародні відносини, громадянська війна.*

В другій половині X ст. у пацях середньовічних авторів появляється перша інформація про велику слов'янську країну у центрі Європи – Польщу. Саме в цей час зал правління польського князя Мешка I (960–992 рр.) відбувається формування державної території Польщі, в 966 р. поляки приймають християнство. З моменту появи на міжнародній арені Польська держава провадить активну зовнішню політику. При цьому слід зазначити, якщо в другій половині X – першій третині XI ст. Польща веде війни практично з усіма сусідами, то з 40-х років XI ст. спостерігається нова тенденція, яка мала місце по крайній мірі до середини першої половини XII ст., а саме прагнення польської панівної еліти провадити жорстку боротьбу з Германською імперією і її союзницею Чеським князівством (з 1088 р. королівством) і водночас підтримувати добрі, часом союзницькі відносини з Королівством Угорщина і Руссю [14].

В третій чверті XI ст. після періоду кризи і відновлення польської державності активну зовнішню політику Польщі провадить князь Болеслав II Сміливий (1058–1079 рр.). Цей володар з метою зміцнення міжнародного суверенітету своєї держави, підсилення монаршої влади у своїй країні неодноразово воював з Германською імперією та її союзницею Чехією, вступив у союз з римською курією, підтримував антиімперські сили в Угорщині [35, с.208; 33, с.4-5; 45, с.158-172]. Наслідком вдалої дипломатії Болеслава, в якій велику позитивну роль відіграли добрі стосунки з Руссю, стало проголошення в 1076 р. польського князя королем Польщі, причому сталося це всупереч волі германського імператора Генріха IV.

 © О. Б. Головко, 2010

Проте через три роки в Польщі стався державний переворот, внаслідок якого до влади прийшов брат Болеслава Владислав-Герман (1079–1102 рр.), а сам польський король вимушений був покинути батьківщину. Період правління Болеслава-Германа, який позначився в цілому ослабленням міжнародної активності Польщі, не знайшов однозначного розуміння в працях істориків. Зокрема, в історіографії під впливом досліджень авторитетного польського вченого Т. Войцеховського поширено уявлення, що останні десятиліття XI ст. у політичному розвитку Польщі можна охарактеризувати в цілому як добу кризи, настання роздробленості, час повної відмови краківської дипломатії від будь-якої активної діяльності, спрямованої на підсилення суверенітету Польської держави [45, с.249-285; 35, с.218-219; та ін.].

Заради справедливості, слід відзначити, що в літературі зустрічаються (у значно меншій мірі) й інші погляди. Зокрема, вивчення джерел, які несуть дуже обмежену і фрагментарну інформацію про польську історію останніх десятиліть XI ст., дало підставу С. Кентжиньскому, Г. Лябуді, Й. Довяту та деяким іншим науковцям стверджувати, що політичні процеси і події останнього двадцятиріччя XI ст. у житті Польщі носили більш складний і суперечливий характер, ніж їх уявляє Т. Войцеховський [37, с.171-173; 38, с.29-31; 13, с.57-63; 28]. Саме відсутність чіткої характеристики доби правління Владислава-Германа у Польщі в історіографії, наявність різних, часом протилежних поглядів у науковців щодо політичного розвитку Польської держави в останні два десятиліття XI ст. – на початку XII ст. і обумовили потребу у написанні запропонованої статті.

Однозначно, що період останньої чверті XI ст. в історії Польщі навряд чи можна розглядати як початок епохи феодальної (або удільної) роздробленості, а як час ослаблення центральної влади, що було характерно для певних етапів існування ранньополітичної держави. Зокрема, таким був час правління нащадків короля Болеслава I Хороброго, апогеєм якого став загальний колапс політичного життя Польщі у середині 30-х років XI ст. [35, с.199-203; 15; 29; 28; та ін.].

Настання певної кризи у суспільній ситуації у польському суспільстві спостерігається вже в останні роки правління короля Болеслава II Сміливого, що особливо проявилося у конфлікті польського монарха з краківським єпископом Станіславом [8, кн.I,р.27; 39]. Після державного перевороту 1079 р. польська дипломатія переорієнтується наприкінці 70-х – на початку 80-х років на підтримку добрих стосунків з германським імператорським двором на чолі з Генріхом IV, князь Владислав-Герман відмовляється від претензій на королівську корону, а Польща взагалі утримується від проведення активних зовнішньополітичних дій. У внутрішній політиці спостерігається підсилення табору колишніх противників Болеслава II – представників стану великих землевласників, яких вимушений був підтримувати новий польський володар Владислав-Герман.

Зміни у внутрішньо- та зовнішньополітичному житті Польщі у значній мірі були обумовлені острахом нового князя і його адміністрації можливої реставрації Болеслава II, який знайшов політичний притулок в Угорщині. Тут при владі знаходився король Владислав (Ласло) I (1077–1095 рр.), якому завоювати угорський престол допоміг саме король Болеслав II Сміливий [8, кн.I, р.27]. Зрозуміло, що в таких умовах краківський двір припинив підтримувати контакти з Королівством Угорщина, проте невдовзі було укладено шлюб із донькою союзника Генріха IV чеського князя Вратислава Юдитою [8, кн.I, р.28]. Є підстави думати, що тоді згортаються до цього часу доволі жваві взаємини Польщі із Руссю.

В середині 80-х років XI ст. у політичному житті Польщі відбуваються зміни. Перш за все під впливом значної частини панівної еліти,

незадоволеної падінням міжнародного авторитету Польської держави, урядові кола поступово (і, можливо, не дуже послідовно) не повертаються до курсу Болеслава II Сміливого. На цей поворот у зовнішній політиці Владислава-Германа, безумовно, вплинув факт смерті 2 квітня 1081 р. його суперника і брата Болеслава. Зміни у політичному житті Польщі сприяли тому, що у 1086 р. із вигнання повернувся син померлого польського короля Болеслава Мешко (польські рочники чітко інформують про те, що Мешко народився у 1069 р., а помер у 1089 р. [10, с.10, 11; 11, с.50, 53]). З іменем цього молодого князя велика група польських можновладців пов'язувала надії на реставрацію активного антиімперського і античеського курсу, вбачала в особі Мешка вірогідного претендента у майбутньому на великокнязівський стіл [8, кн.I, р.29].

В цей час спостерігається погіршення відносин Польщі з Германською імперією і Чехією. Про рівень гостроти взаємин Польщі саме з останніми двома країнами свідчать події, що відбулися у тому ж 1086 р. у германському місті Майнці. Зустрівшись тут із чеським князем Вратиславом, імператор Генріх IV об'явив того королем Чехії і Польщі. Для юридичного підтвердження прав чеського володаря на польські землі була використана установча грамота Празького єпископату, в якій зафіксовано входження у 973 р. до складу тодішнього Празького князівства земель Малої Польщі [6, кн.II, р.37].

Водночас краківський двір нормалізує стосунки з угорською королівською адміністрацією, провадить пошук союзників на Русі. Є підстави думати, що головними союзниками тоді Польщі стають сини колишнього київського князя Ізяслава (1054–1078 рр.) Ярополк і Святополк. Перший з них управляв тоді величезною територією Русі Волинською (разом із Прикарпаттям) та Турівською землями. Суперник Ярополка київський князь Всеволод Ярославич з середини 80-х років налагоджував тісні стосунки з ворогом Польщі – германським імператором Генріхом IV, за якого в 1089 р. була видана заміж донька Всеволода Євпраксія [3, с.133; 43].

В 1085 р. під час гострої політичної боротьби на Волині князь Ярополк Ізяславич зазнав поразки від сина київського князя Всеволода Володимира (майбутнього Мономаха). Після цього, як зазначається у «Повісті временних літ», «**Ярополк же, оставив матєрь свою и дружину Лучьске, бежа в Ляхы**» [2, с.135-136]. В свій час автором цих рядків висловлювалася версія, що Ярополк, готуючись до конфлікту, вступив, вірогідно, у якусь домовленість з краківським двором [13, с.59]. Проти такого погляду виступив О.В. Майоров, хоча не розглядає аргументів свого опонента [19, с.101-102]. А серед них необхідно назвати не тільки місце втечі Ярополка, а і деякі інші наступні події.

В 1086 р., як повідомляє літопис, «**приде Ярополк из Ляхов, и створи мир с Володимєромь**» [2, с.136]. Про цю ж подію розповідає Володимир Мономах у своєму «Повчанні»: «**На ту зиму идохом к Ярополку совокуплятися на Броды, и любовь велику створихом**» [2, с.159]. Швидке повернення Ярополка на Волинь та безконфліктне підписання угоди з Мономахом, без сумніву, було пов'язано з підтримкою Ярополка Ізяславича польськими панами.

В цей час на польському владному Олімпі, як вже вище зазначалось, сильні позиції мав син померлого Болеслава II Сміливого Мешко, який був прихильником розвитку тісних союзницьких відносин із східними сусідами. В 1088 р. сестра Ярополка вийшла заміж за Мешка, але домовленість про це була укладена раніше, можливо під час перебування Ярополка у Кракові [13, с.59]. Проте цей шлюб було укладено вже після загибелі Ярополка, яка сталася 22 листопада 1086 р. [2, с.136].

Про укладення шлюбу Мешка Болеславича і руської княжни повідомляє польський хроніст Галл Анонім, проте не називає її ім'я [8, кн.I,

р.29]. Пізній польський середньовічний автор Ян Длугош вважає, що це була княжна на ім'я Євдоксія, сестра, на думку хроніста, київського князя Святополка [7, с.237]. Хоча Святополк тоді не був київським князем частина дослідників вважає, що саме на його сестрі одружився Мешко [21, с.43; 13, с.59; 12, с.354]. О.Бальцер та К.Бенішкевич вважають, що Мешко одружився на доньці не Ізяслава, а сучасного йому київського князя Всеволода Ярославича, проте не наводять переконливих аргументів на користь цієї версії [26, с.113; 28, с.201-202].

Не можна підтримати також версію останнього автора, що з самого початку укладення шлюбу було спрямовано проти Владислава-Германа [28, с.201-202]. Шлюб було укладено незабаром після повернення Мешка до Польщі і, без всякого сумніву, польський володар Владислав-Герман навряд чи дав згоду на повернення на батьківщину ворожого собі політика. Слід зазначити, що деякі науковці вважають, що нечітку інформацію Яна Длугоша взагалі не можна чітко інтерпретувати [36, с.181; 20, с.404].

Проте через декілька років після повернення Мешка до Польщі відбуваються події, які докорінно змінили ситуацію у країні. В 1088-89 рр. до влади у Кракові приходить угруповання на чолі з палатіном князівського двору Сецехом, яке отримало значну підтримку від нової польської княгині Юдити, доньки германського імператора Генріха IV. В історичній літературі поширено уявлення, що Сецех почав відігравати провідну роль у політичному житті Польщі зразу після перевороту 1079 р. [35, с.215; 38, с.29-31], але це суперечить інформації хроніки Галла Аноніма. Розгляд цього джерела показує, що піднесення цього політичного діяча почалося в останні роки дев'ятого десятиліття XI ст. [8, кн.II, р.1,4].

Нове політичне угруповання тоді відтіснило прихильників Мешка Болеславича, отруєного разом із жінкою прихильниками палатіна. Про силу влади Сецеха у тодішній Польщі свідчать монети, які карбувалися в 90-х роках XI ст. з його іменем. Прийшовши до влади, польський вельможа прагнув взяти під свою опіку синів князя Владислава-Германа Збігнева (народився в 1070 р. від позашлюбного зв'язку) і неповнолітнього Болеслава (народився в 1085 р. від шлюбу з першої дружиною Юдитою, донькою чеського князя Вратислава). Пізніше в середині останнього десятиліття XI ст., за інформацією Галла Аноніма, Сецех навіть прагнув знищити нащадків Владислава-Германа [8, кн.II, р.16].

Розгляд зовнішньополітичного курсу Польської держави з 1088–1089 рр. до 1092–1093 рр. дає підставу характеризувати його як компромісний. Адміністрація Сецеха в цей час прагнула зберігати добрі стосунки як з Германією та Чехією, так і з Угорщиною, а також здійснювала походи (в 1090–1091 рр.) проти поморських племен, які під час князювання Болеслава II Сміливого вийшли з-під контролю Польщі.

Проте в цей же час у Польщі посилюється територіальний сепаратизм, бо регіональна земельна аристократія, використовуючи існуючі протиріччя в середовищі верховної влади, прагне до незалежності. Особливо ці автономістські тенденції були сильними в Сілезії, місцева верхівка якої заявила про підтримку проти могутнього палатіна старшого сина Владислава-Германа Збігнева.

Останній в 1092 р. отримав військову допомогу Чеського королівства, захопив Вроцлав і фактично створив в Сілезії незалежну від Кракова державу. Підтримка Збігнева чеським королем Вратиславом була невипадковою, оскільки тоді чеський володар сам хотів поширити контроль своєї держави на Польщу, по крайній мірі хотів завоювати Малу Польщу. Тривала війна, яку можна охарактеризувати як громадянську, завершилася лише в 1096 р., коли ціною величезних зусиль оточенню князя Владислава-Германа вдалося досягти компромісу з

Чехією, що дало можливість розбити військо на той час сілезького князя Збігнева [34, с.116].

Вже наступного 1097 р. польський князь був вимушений піти на дуже серйозні поступки політичним опонентам: краківський князь підписав угоду з оточеннями синів, за якою Збігнев отримав в управління частину Великої Польщі, а Болеслав – Сілезію. Сам Владислав-Герман за домовленістю залишався великим князем Польщі. Проте це не привело до стабілізації ситуації: у наступному 1098 р. громадянська війна відновилася, військо Владислава-Германа було розбито суперниками. За договором 1099 р. володіння братів значно збільшилися. Збігневу надавалась тепер вже уся Велика Польща, а також Серадзько-Ленчицька земля, а його брат Болеслав до Сілезії приєднав Малу Польщу із столицею Краковом. У Владислава-Германа під владою залишилася лише Мазовія. Тоді ж Владислав-Герман був вимушений позбавити влади Сецеха, який був головою «централістичної» партії польської панівної еліти [8, кн.II, р.17].

Отже наприкінці XI ст. спостерігається тенденція до утворення в рамках усієї Польщі, яку можна розглядати як конфедерацією земель-князівств, у значній мірі суверенних державних утворень. Ця тенденція зберігалася у значній мірі і на початку XII ст., проте зусиллями сина померлого у 1102 р. Владислава-Германа Болеслава, який увійшов до польської історії під іменем Болеслава III Кривоустого, після тривалих війн останнього із Збігневом державна єдність Польщі на певний час була відновлена [41; 44]. Тодішнє загальне послаблення зовнішньополітичної активності Польщі проявилося у відсутності якоїсь адекватної реакції в країні на підготовку і проведення першого хрестового походу (1096–1099 рр.).

На особливий розгляд потребує східний вектор зовнішньої політики Польщі в 90-ті роки XI ст. Зазначимо, що М.Е.Шайтан і В.Т.Пашуто стверджують про активну зовнішню політику Польської держави в цей час [25, с.19; 21, с.44]. Проте свідоцтва різних за походженням джерел дають підстави для іншого висновку. Під 1092 р. у «Повісті временних літ» збереглося коротке повідомлення: «**В се же лето воеваша половци ляхы с Васильком Ростиславичемь**» [2, с.136]. Про сильне розорення Польщі степовиками роком раніше повідомляє «Літописець Переяславля Суздальського», в якому зокрема записано, що тоді кочівники «**Ляхов поимали и всю землю**» [1, с.51]. Про існування серйозної ворожнечі прикарпатських князівств (Перемишльського, Звенигородського і Теребовльського) з поляками засвідчує і «Повість про осліплення Василька Повість временних літ», де відзначається бажання теребовльського князя Василька створити потужну коаліцію із залученням половців проти Польщі [2, с.136].

Цікаво, що польський хроніст Галл Анонім, розповідаючи про свого героя Болеслава, сина князя Владислава-Германа, відзначає, що приблизно біля 1099–1100 рр., було здійснено велике вторгнення половців на територію Польщі, причому загони кочівників «за своїм звичаєм» поширились по всій країні [8, кн.II, р.19]. Слова «за своїм звичаєм» свідчать про часті напади степовиків на західнослов'янську країну. Зазначимо для порівняння, що тоді половці часто здійснювали вторгнення і на територію Королівства Угорщина [4, с.412-414, 424-425; 5, р.50; 22, с.349]. В 1099 р. половці на чолі з ханом Боняком разом із військами на той час князя-ізгоя Давида Ігоревича і прикарпатських князів Володаря і Василька Ростиславичів завдали біля Перемишля жорстокої поразки армії угорського короля Коломана I Книжника (1095–1116 рр.) [32, с.74].

Про конфлікт прикарпатських Ростиславичів і Польщі наприкінці XI ст., на наш погляд, розповідає фрагмент з «Життєпису Оттона, єпископа бамберзького». Цей життєпис було написано наприкінці 50-х років XII ст. германським монахом із монастиря св. Михайла у

Міхельберзі (поблизу міста Бамбергу) Гербордом. У цьому уривку автор, розглядаючи події русько-польських відносин межі XI–XII ст., повідомляє, що руський «король» і його наближені знаходились у ворожих відносинах з Польщею, але пізніше уклали з ним династичний союз [9, с.74; про твір Герборда див.: 18].

Аналіз цього повідомлення разом із розглядом свідчень інших джерел, які також розповідають про встановлення угоди між Польщею і Руссю на початку XII ст. [2, с.183; 8, кн.II, р.23], дав підставу німецькому історику першої половини XIX ст. – автору першої наукової узагальнюючої праці з історії Польщі – Р.Рьопелю зробити правильний висновок про відповідність згаданого Гербордом матримоніального союзу із браком Болеслава III Кривоустого (польський князь в 1102–1138 рр.) і Збислави, доньки київського князя Святополка Ізяславича, а також висловити думку, що напередодні укладення шлюбу між Руссю і Польщею йшла війна [42, с.227-228].

Але останній висновок, до якого приєднався польський вчений А.Малецький [40, с.107], викликав заперечення інших дослідників, які звернули увагу на відсутність у джерелах фактів про ворожі відносини між київським князем Святополком Ізяславичем і Владиславом-Германом [23, с.161; 13, с.62]. На наш погляд, є підстави думати, що Герборд, який писав через півстоліття після зазначених подій, змішав двох володарів Русі: київського князя Святополка, коли йшла мова про шлюб його доньки Збислави з Болеславом, і перемишльського (який фактично контролював усе Прикарпаття) князя Володаря Ростиславича, коли йшла мова про конфлікт якогось руського «короля» з Польщею. На користь цього свідчить та обставина, що, згадуючи про більш пізнє викрадення Володаря поляками, Герборд використовує відносно нього, як і Святополка, титул – «rex Ruthenorum (король Рутенів)» [9, с.74-75]. Зазначимо, що в західноєвропейській практиці у відповідності із існуючими тоді концепціями володарської влади цей титул застосовувався до найменування незалежного, суверенного володаря [17]. Перемишльський князь Володар Ростиславич, як і його брат теребовльський князь Василько, були практично незалежними від київського князя.

У низці наукових праць перебільшується, на наш погляд, інтенсивність польської зовнішньої політики на сході [21, с.44; 41, с.27; та ін.]. Такі уявлення у їх авторів виникли через перебільшення ними значення докладної за змістом інформації «Повісті про осліплення Василька» про взаємини руських князів із Владиславом-Германом. зіткнення. Порівняльний аналіз зазначеної інформації і свідчень «Повісті временних літ» дає підстави до висновку, що польський князь Владислав-Герман наприкінці 90-х років виступав лише як посередник під час переговорів між Святополком Ізяславичем і волинським князем Давидом Ігоревичем. Реальна роль польської сторони у цих перетрактаціях була мінімальною, тому ми не можемо підтримати висновок Б.Влодарського, який пов'язував з цими переговорами більш пізнє встановлення союзу між Руссю і Польщею вже на початку XIII ст., коли князем у Кракові став Болеслав III Кривоустий [44, с.44-45].

Таким чином, аналіз наявних свідчень джерел, результатів досліджень науковців дає підстави вважати, що в останньому двадцятиріччі XI ст. у політичному житті польського суспільства спостерігаються суперечливі тенденції. З одного боку, однозначно у Польщі була наявна криза ранньополітичної державності, що проявилося у чисельних внутрішніх конфліктах, проявах регіонального сепаратизму, а, з іншого боку, поступово починають визрівати нові тенденції у політичному розвитку, що призвело до формування у рамках загальнопольської державної конфедерації у значній мірі суверенних князівств. Слід відзначити, що в

цьому розвиток державності у Польщі за формою і за часом нагадувало аналогічні політичні явища на Русі, де в цей час також йшов процес творення у рамках загальноруської конфедерації майже незалежних земель-князівств [35, с.228-229, 304, 311; 27, с.167; 24; 16, с.151-155].

Список використаних джерел:

1. Летописец Переяславля-Суздальского / Издан К.М.Оболенским. – М., 1851. – 112 с.
2. Повесть временных лет. – Ч.1. – М., Л.: Изд. АН СССР, 1950. – 406 с.
3. Annales Augustani // Monumenta Germaniae Historica, Scriptores / Ed. G.H.Pertz. – T.3. – Hannoverae, 1839. – P.123-136.
4. Chronici Hungarici compositio saeculi XIV, opr. A. Domanovszky // Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum / Ed. Szentpetery Em. – Vol.1. – Budapestini, 1937. – P.217-506.
5. Chronicon Monacense, opr. A. Domanovszky // Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum / Ed. Szentpetery Em. – Vol.2. – Budapestini, 1938. – P.58-86.
6. Cosmae Chronicon // Cosmae Chronica Boemorum / Ed.R.Köpke // Monumenta Germaniae Historica, Scriptores / Ed. G.H.Pertz. – T.11. – Hannoverae, 1851. – P.1-132.
7. Długosza Jana Roczniki czyli Kroniki slawnego królestwa Polskiego. – T.3-4. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe,1972. – 450 s.
8. Galli Chronicon // Chronica Polonorum / Ed. Szlachowski et R.Kőpke // Monumenta Germaniae Historica, Scriptores / Ed. G.H.Pertz. – T.9. – Hannoverae, 1851. – P.418-478.
9. Herbordi Vita Ottonis babenbergensis // Monumenta Poloniae Historica / Ed. A.Bielowski. – T.2. – Lwów,1872. – P.71-127.
10. Rocznik dawny // Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowe Polski. Series nova. – T.5. – Warszawa, 1978. – P.3-17.
11. Rocznik kapitulny krakowski // Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowe Polski. Series nova. – T.5. – Warszawa, 1978. – P.21-105.
12. Войтович Л.В. Княжа доба на Русі: Портрети еліти. – Біла Церква, 2006. – 784 с.
13. Головко А.Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв. – К.: Наук. думка, 1988. – 132 с.
14. Головко А.Б. Проблема военного и политического союза Руси и Польши в отношениях Руси и Польши (30-е годы XI – 30-е годы XII в.) // Советское славяноведение. – 1986. – № 4. – С.52-59.
15. Головко О.Б. Внутрішньополітична боротьба в Польщі та її вплив на міжнародні відносини у другій половині 20-х – першій половині 30-х років XI ст. // Проблеми слов'янознавства. Історія зарубіжних слов'янських народів. – Львів, 1988. – Вип.38. – С.69-76.
16. Головко О.Б. Корона Данила Галицького. Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя. – К.: Стилос, 2006. – 575 с.
17. Головко О.Б. Титулатура носіїв державної влади на Русі в контексті середньовічних імперських доктрин // Феодалізм на Україні. – К.: Наук. думка, 1990. – С.42-52.
18. Котляревский А.А. Книга о древностях и истории Поморских славян в XII веке: Сказания об Оттоне Бамбергском в отношении славянской истории и древности. – Прага, 1874. – 175 с.
19. Майоров А.В. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община. – СПб.: Университетская книга. 2001. – 640 с.
20. Назаренко А.В. Комментарий // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I-VI): текст, перевод, комментарий. – М.: Памятники исторической мысли, 2004. – 495 с.
21. Пашуто В.Т.Внешняя политика Древней Руси. – М.: Наука, 1988. – 472 с.
22. Пашуто В.Т. Древняя Русь и Венгрия // Славяне и Русь. – М.: Наука, 1968. – С.345-351.
23. Свердлов М.Б. Известия немецких источников о русско-польских отношениях конца X – начала XI вв. // Исследования по истории славянских и балканских народов. – М.: Наука, 1972. – С.144-162.

24. Толочко О.П. Польща і Русь: спроба створення моделі еволюції потестарних структур // Україна і Польща в період феодалізму. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 10-23.
25. Шайтан М.Э. Германия и Киев в XI в. // Летопись занятий постоянной историко-географической комиссии. – М., 1927. – Т.24 (1). – С.3-36.
26. Balzer O. Genealogia Piastów. – Kraków, 1895. – 574 s.
27. Bardach J. Historia państwa i prawa Polski. – T.1. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe,1973. – 598 s.
28. Benyskiewicz K. Mieszko Bolesławowic 1069-1089 : źródła i tradycja historiograficzna. – Kraków, 2005. – 232 s.
29. Bieniak J. Państwo Miecława. – Warszawa: Polska akademia nauk, 1963. – 225 s.
30. Borawska D. Kryzys monarchii wcześnopiastowskiej w latach trzydziestych XI w. – Warszawa: Polska akademia nauk, 1964. – 204 s.
31. Dowiat J. Polska – państwem średniowiecznej Europy. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe,1968. – 440 s.
32. Font M. Koloman the learned, king of Hungary. – Szeged,2001. – 110 p.
33. Grudziński T. Polityka papieża Grzegorza VII wobec państw Europy Śródkowej i Wschodnej. – Toruń, 1959. – 136 s.
34. Historia dyplomacji polskiej. – T. I, pod red M. Biskupa. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe,1982. – 876 s.
35. Historia Polski. – T. I do roku 1764. Ćz. I do połowy XV w. Pod red. H. Łowmiańskiego. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe,1957. – 758 s.
36. Jasiński K. Rodowód pierwszych Piastów. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2004. – 307 s.
37. Kętrzyński S. Na marginesie «Genealogii Piastów» // Przegląd historyczny. – 1930-1931. – №29. – S.159-209.
38. Labuda G. Piastowie twórcami państwa Polskiego // Piastowie w dziejach Polski. – Wrocław, 1975. – S.10-49.
17. Łowmiański H., Król Bolesław II i biskup krakowski Stanisław. Dwie tendencje ustrojowe: jedynowładcza i patrymonialna // Studia historyczna. – T.22. – 1979. – S.165-197.
39. Małecki A. Rewizya dziejów polskich w pierwszych dwóch wiekach politycznego istnienia: 962 – 1146 // Małecki A. Z przeszlości dziejowej. Pomniejsze piśma. – T.1. – Kraków, 1897. – S.1-170.
40. Maleczyński K. Bolesław III Krzywousty. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk. 1975: Ossolineum, 1975. – 375 s.
41. Roepell G. Geschichte Polens. – Bd.1. – Hamburg, 1840. – 692 S.
42. Rüß H. Eupraxia – Adelheid. Eine biographische Annäherung // Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. – Bd.54, h.4. – Regensburg, 2006. – S. 481-518.
43. Włodarski B. Ruś w planach politycznych Bolesława Krzywoustego // Zeszyty naukowe Uniwersitetu M. Kopernika w Toruniu: Nauki humanistyczno-spoleczne. – Zeszyt 20. Historia 2. – Toruń, 1966. – S.37-57.
44. Wojciechowski T. Szkice historyczne XI wieku. – Warszawa: PiW, 1970. – 439 s.

In the article political events are analysed in the Polish state in the last two decades of XI item – at the beginning of XII item, it international relations. An author comes to the conclusion, that at this time Poland was on the transitional stage, that in a prospect resulted in the origin of the new system of destiny of organization of the state.

Key words: *Polish state, prince Vladislaw-Herman, international relations, civil war.*

Отримано: 28.09.2010